

DİL ARAŞTIRMALARI

Journal of Language Studies

Yıl: 16, Dönem: 2022/Bahar, Sayı: 30

ISSN 1307-7821 | e-ISSN 2757-8003

YAYIN DEĞERLENDİRME
Review

Eski Uygur Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sītātapatrādhāraṇī

Kılıç Cengiz, Aşşe (2021). *Eski Uygur Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sītātapatrādhāraṇī*. Ankara: Türk Dil Kurumu. 495 s. ISBN 978-975-17-4903-1.

Aynur Bilgin

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ordu Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu / Türkiye

e-posta aynurbilgin.55@gmail.com

orcid 0000-0003-0977-3141

Atıf

Citation

Bilgin, Aynur (2022). Eski Uygur Dönemine Ait

Tantrik Bir Metin: Sītātapatrādhāraṇī.

Dil Araştırmaları, 30: 317-320

Başvuru

Submitted

18.04.2022

Revizyon

Revised

05.05.2022

Kabul

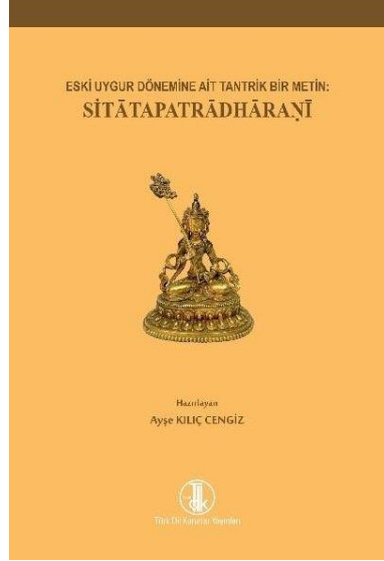
Accepted

22.05.2022

Çevrimiçi Yayın

Published Online

31.05.2022

Aşşe Kılıç Cengiz "Budist Dönemi Türk Şiiri Üzerine İncelemeler: An-Tsang'a Ait Bir Şiir Metni (Metin, Tercüme, Notlar, Dizin, Tıpkıbasım)" adlı çalışmasıyla yüksek lisansını 2012 yılında, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı üzerine "Eski Uygur Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sītātapatrādhāraṇī " adlı doktora tezini ise 2018 yılında tamamlamıştır. Doktora tezi olarak savunduğu eseri 2021 yılı içerisinde "Eski Uygur

Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sitātapatrādhāraṇī" adıyla Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır.

Uygurların benimsediği dinler arasında Budizmin bir ekolü olan Vajrayāna Budizmi geniş bir taraftar kitlesine sahiptir. Vajrayāna için Tantrik Budizm ve Mantrayāna gibi adlandırmalar yapılmıştır. Sanskritçede Vajrayāna sözcük olarak "yıldırım; elmas taş" anlamlarının yanında Budizm için de tercih edilen bir terimdir. Tantrik Budizm ilk olarak Hindistan'da ortaya çıkmıştır. Daha sonra Güneydođu Asya, Orta Asya, Tibet ve Mođolistan ile Dođu Asya ülkeleri olan Çin, Kore ve Japonya'da da görülmüştür. Ortaya çıkışı konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Tantrizmin kaynağı ilkel büyüler olarak bilinmektedir. Tantrik Budizme adını veren Tantra dalgası, çeşitli uygulamalar, ritüeller ve meditasyon teknikleri içermektedir. (Kılıç Cengiz, 2021: 17).

Eserde ele alınan Ārya sarva-tathāgata-uşṇīṣa-sitātapatrāaparājitā nama-dhāraṇī olarak da bilinen Uygurların çeviri edebiyatına ait Tantrik bir metin olan Sitātapatrādhāraṇī, "beyaz şemsiyeli Tanrıçanın dhāraṇīsi" olarak bilinmektedir. Ayrıca "büyüler kraliçesi" (Skt. Mahādyārājī), "mağlup edilemeyen/ yenilmeyen büyü" ya da "yenilmez Tanrıçanın büyüü" olarak da adlandırılmaktadır. (Kılıç Cengiz, 2021: 22-23).

İncelenen fragmanlar, Berlin (U ve Mainz kodlu), St. Petersburg IOM, RAS, St. Petersburg State Hermitage Museum, Paris Bibliothèque Nationale de France, Nakamura Fusetsu, Ōtani ve Tachibana koleksiyonlarından alınmıştır. Fragmanların bir bölümü orijinaleri elde edilerek okunmuştur. Birkaç fragman ise üzerine yapılan yayımlardaki okumalar ya da fragmanlar esas alınarak esere dāhil edilmiştir. Eser üzerine ilk fragman yayımı Friedrich W.K Müller tarafından Uigurica II (1911)'de yapılmış olup bu çalışmayı A. von Le Coq (1919), S.E. Malov (1930), R.R. Arat (1965), L. Ligeti (1973), P. Zieme (1975, 1982, 1984, 1985, 1989, 2014), M. Shōgaito (1979), T. Tekin (1986), Porció (2003b), K. Röhrborn, ve A. Róna-Tas (2005), Y. Kasai (2008), A. Yakup (2009, 2016), N. Pchelin ve S.C. Raschmann (2016), Kılıç Cengiz (2017, 2020), Kılıç Cengiz ve Turanskaya (2019,2020) yayımları takip etmiştir. (Kılıç Cengiz, 2021: 7).

Cengiz, eserini Berlin koleksiyonundaki fragmanları esas alarak oluşturmuştur. Katalogda bulunan fragmanlardan Sitātapatrādhāraṇī'ye ait olanların hepsi dāhil edilmiştir. Ancak Berlin koleksiyonundaki eksik ya da kayıp kısımlar nedeniyle çeşitli koleksiyon ve çalışmalardaki fragmanlara başvurulmuştur.

Altı ana bölüm üzerine kurulmuş eserde ön söz, kısaltmalar ve işaretler, kaynakça ile beraber on ana başlık bulunmaktadır.

Birinci bölüm *Giriş* başlığı altında (s. 17-66) 22 alt başlıktan oluşmaktadır. "Eser" bölümünde Tantrik Budizm, Tantrik Budizme ait adlandırmalar, uygulama biçimleri, esere adını veren dhāraṇīler ve Sitāpatrā ile eserin içeriği hakkında bilgi vermektedir. "Eserin Çevirisi" adlı alt başlıkta çeviri meselesi, çevirinin yapıldığı tarih ve kaynağına değinilmiştir. "Fragman Düzenlenmesi" başlığı altında fragman sıralaması, Sitātapatrādhāraṇī üzerine yapılan çalışmalar ve eserin diğer versiyonları olan Tibetçe, Çince, Sanskrit, Hotan-Saka ve Moğol versiyonları üzerine yapılan çalışmalardan

bahsedilmiştir. Giriş bölümü çalışmanın kurgusu hakkında bilgi verilerek sonlandırılmıştır.

Eserin *Metin* adlı bölümünde (s. 69-130) iki başlıkta ele alınmış olup esere ait fragmanların harf ve yazı çevrimlerine yer vermiştir. Farklı nüshalara ait olan paralel fragmanlar dipnotlarda gösterilmiştir. Ana metin 503 satırdan oluşmakta olup bazı satırlardaki eksiklikler önceki ve sonraki satırlar dikkate alınarak tamir edilmiştir. İkinci başlık altında paralel fragmanların harf veya yazı çevrimleri verilmiştir. Dipnotlarda eser üzerinde yapılan çalışmalardaki farklı ve yanlış okumalar ve okuma önerileri belirtilmiştir.

Çeviri bölümünde (s. 163-183) eser Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Eski Uygurca üzerine yapılmış çalışmalar eserin çevrilmesinde temel alınan Tibetçe, Çince, Sanskrit, Hotan-Saka, Moğol versiyonlarından faydalanılmıştır. Bu fragmanın çevirisi Daniels ve Bright tarafından yayımlanan ve dünyadaki yazı sistemlerinin ele alındığı çalışmada yer almaktadır. Bazı fragmanlar diğer bölümlerde olduğu gibi eksiktir. Ayrıca çeşitli terminolojik sözlüklerden faydalanılarak dipnotlarda fragmanlarla ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Eserin *Notlar* bölümünde (s. 183-283), metinde geçen Sanskritçe ve Çince kökenli Budist terminolojiye ait sözcüklerin yanında Budist terimlere karşılık olarak oluşturulmuş Eski Uygurca terimlerle bazı sözcükler de ele alınmıştır. Öncelikle sözcüğün geldiği dil belirtilerek sözcüğün ele alındığı çalışmalarda verilen anlam ve açıklamalarla birlikte Budist terminoloji sözlüklerindeki tanımlardan bahsedilmiştir. Metnin Tibetçe, Çince, Sanskrit, Hotan-Saka, Moğol versiyonları ile kıyaslamalar yapılarak sözcüğün bu dillerdeki karşılıkları gösterilmiş, farklı bir anlam ile karşılaşılması durumunda sözcük üzerinde çeşitli yorumlar yapılmıştır. Ayrıca sözcükler üzerinde yapılan çeşitli tartışmalara da yer verilmiştir. Bu bölümde 502 terime yer verilmiştir.

Eserin *Diğer Versiyonlar* bölümünde (s. 283-337) ana metin ile eserin Tibetçe, Çince, Sanskrit, Hotan-Saka, Moğol versiyonları karşılaştırılmıştır. Eski Uygurca versiyonda hangi satır aralıklarına denk geldikleri ve eksik satırlar gösterilmiştir. Eski Uygurca metinde bazı satırların karşılık geldiği bölümlerin bulunduğu fragmanlar eksik olup bu durum sonraki satırlarda S (?) ile gösterilmiştir. Tibetçe, Çince, Hotan-Saka, Sanskritçe versiyonlardaki bazı satırlar Eski Uygurca versiyona paralel ilerlememektedir. Cengiz, bazı bölümlerde örneğin U 394 (T III M 225 (13)) satır ve terimlerin sıralamasının uyuşmadığını ve Eski Uygurca metinde *dhāraṇī* bölümlerinde eksiklikler bulunduğunu tespit etmiştir.

Eserin *Dizin* bölümünde (s. 341-375) metindeki bütün sözcüklerin gramatikal dizini yapılmıştır. Eserde yer alan sözcükler alfabetik olarak sıralanmıştır. Dizinde Türkçe olmayan sözcüklerin geldikleri diller belirtilerek karşılıkları verilmiştir. Madde başı sözcükler için sözcük yanında sayfa numaraları verilerek “Notlar” bölümüne gönderme yapılmıştır. Yazarın amacı eserinde belirttiği üzere metnin Budist terminolojisine ait sözcüklerle birlikte daha iyi yorumlanmasını sağlamaktadır.

Cengiz, kaynakçasında 1680 ile 2020 tarihleri arasında yayınlanmış 223 kaynağa yer vermiştir.

Eserde verilen fragmanlar detaylı dipnotlarla açıklanmıştır. Geniş dizin bölümü ve zengin bir kaynakçaya sahiptir. Söz konusu eser, alan terminolojisi hakkında bilgi sahibi olmayan bir okur tarafından anlaşılacak düzeyde olmadığından; dizin bölümünde verilen kelimelerin notlar bölümüyle ilişkilendirilmesi ile metne ait çeviri kısmının da ayrıca bulunması okuyucu ve araştırmacı açısından büyük kolaylık sağlamaktadır.

Eser incelenen fragmanların tıpkıbasımları ile desteklenmiştir. Berlin koleksiyonundaki eksik fragmanların oluşturduğu boşluğu doldurmak üzere diğerkoleksiyon ve çalışmalarındaki fragmanlara başvurulması çalışmanın alanını genişletmektedir. Zengin bir içeriğe sahip olan *Sitātapatrādhāraṇī* Tibet Budizmine ait edebiyat alanında yapılan çalışmalara kaynak oluşturabilecek niteliktedir.